

A zimándi öregdiák-találkozó elé

Zimándújfalun 2015 május 16-án, szombaton tartják a vendiák-találkozót. A tervezett program a következő:

- *10 órakor a vendiákok és a pedagógusok találkozója a helybeli kultúrotthonban.*
- *11 órakor a Móra Ferenc Általános Iskola meglátogatása*
- *12 órától szentmise a helybeli római katolikus templomban*
- *13 órától ebéd a kultúrotthonban, előadás a helybeli Kankalin néptánc-csoport és a vegyes kórus fellépésével, beszélgetések.*

A mesében Csipkerózsika hosszú ideig aludt. Így tett Zimándújfalu is, de felébredése után nyomatékosan hallatta hangját mind gazdasági, mind kulturális téren, nagyot fejlődött az iskola is, többek között egyre több diák bizonyította tudását a tantárgyi megmérettetéseken. Arról már nem is beszélve, hogy amikor a szülők döntése alapján az iskola felvette a Móra Ferenc nevet, bekerült a Móra-iskolák országhatárokon átnyúló körforgalmába.

A falu „alvó” időszakáról szól az alábbi írás:

„Zimándújfalú egy álmos, lomha község alig félórányira Aradtól. Van egy magas tornyú szép fehér temploma és ezzel ki is merült minden nevezetessége. Néhány száz fehérre meszelt házacska bújik csak ki a földből, mintha valamilyen rakoncátlan gyermek nagy skatulyákat szórt volna széjjel. A kis parasztházakra, emberekre és állatokra ráfekszik a nagy csend, és ebben a lágy csendben az emberek száz évig is élnek. A 70-80 éves ember még kint dolgozik a mezőn, vígan issza a pálinkát.”

Ezek a mondatok 1926-ban jelentek meg az Erdélyi Hírlapban. Az újság munkatársa riportot akart készíteni a 102 éves Czernák Pállal. Hogy megtalálja az öreget, először a községi jegyzőt, Ackermann Sebestyént kereste fel, aki nem is tudta, hogy ebben a faluban él a megye legidősebb embere.

A sok mindent látott, megélt Pali bácsi, szellemileg teljesen friss volt a riport készítésének idejében. „Hát bizony, én már 102 éves vagyok, sok mindent láttam. Emlékszem még, amikor a muszkák itt jártak 1849-ben. Hű, de sokan voltak, úgy ették a nyers uborkát és a tököt, mint mi az almát. Láttam Rózsa Sándort is, ott mulatott a Bitang kocsmában Csernovicsújfalun, mert én odavalósi vagyok. (...)”

A másik riportalany Mészáros János, aki abban az időben százestendős volt. Ő Aradon született, végigharcolta Görgeyvel a szabadságharcot, emlékszik ő is Rózsa Sándorra, aki „ustorral és tarajos fokossal” pusztította az ellenséget a „kékgatyás” legényekkel együtt. Az unokái, dédunokái számát nem is tudta, ezért jegyezte meg a riporternek: „Bizony megérdemelnék egy kis nyugdíjat az államtól, hiszen elég katonát adtam neki.”

A harmadik riportalany Harmat János „csak” 89 éves volt, ő írni és olvasni is tudott. Orvost nem látott életében, eljárt kaszálni, sőt 1925-ben gyalog ment Radnára a zarándokútra.

A riporter mindhármuktól megkérdezte, mi a hosszú élet titka.

„Hát az ember ne egyék és ne igyék sokat, mindig csak annyit, amennyi elég. Azután dolgozzék rendesen, és soha sem lesz semmi baja. Pálinkát is lehet inni, de csak mértékkel.”

A riport a következőkkel fejeződik be:

Zimándújfalu az aggastyánok községe, a nagy csend hosszúra növeszti az emberi életet. És ez a csend édesebb és igazabb a városi lármánál.

Jómagam a riport után megközelítőleg negyven évvel kerültem Zimáandra igazgatónak és tanárnak, a tanítványok között biztos ott voltak a Czernák, a Mé-száros, a Harmath dédunokák vagy ükunokák, de biztosan állíthatom, hogy ha ebben az időben jön az újságíró, bizony nem állítja, hogy a falu álmos, lomha.

Majd húsz évig tanítottam itt, kedves emlékek fűznek ide. Szívesen gondolkok vissza az itt töltött időre, és mivel ottlétemkor nem foglalkoztam különösebben az iskola tanítványait adó két összetartozó falu, Zimándújfalu és Zimándköz történetével, a diáktalálkozóra készülve, most próbáltam ennek utánanézni.

A polgármesteri hivatal honlapján leírt falutörténet nagyon „sommás”, ennél a települések múltja jóval gazdagabb, és a bemutatás emellett pontatlan is. A leírás szerint például a lakói „külföldről” érkeztek, holott az 1850-es években a történelmi Magyarországhoz tartozott mind a mostani, mind az ősi település. A honlap a falu történelmi múltjáról is csak „sejtésként” beszél, pedig Zimánd több századdal ezelőtti létezése történelmi tény. Biztos vagyok benne, hogy a helybeliek ennél sokkal többet tudnak a falujukról, ezeket az ismereteket szeretném gazdagítani kutakodásom néhány érdekes eredményével.

A falu létezéséről már a 16. századból vannak dokumentumok. Ghymeszi Forgách Ferenc¹ (nagyváradai püspök) Krónikája egy 1572-ben történt zimándi török portyáról tudósít:

„Az alsó-magyarországi Zimánd községben minden év április havában népes vásárt tartanak, ennek felprédálására a felső-magyarországi vidékről – Kassáról, Tokajból és egyéb várakból– mintegy nyolcszáz lovas és gyalogos verődött össze. (Ha annyi kereskedő, vásáros gyűlt össze itt minden év áprilisában, akkor a településnek már évtizedek óta léteznie kellett, hiszen egy vásár időpontjának országos ismertségéhez sok időre volt akkor is szükség.)

Ez nem maradhatott a török előtt titokban (hosszú is az út és rengeteg felderítő járkál), főként azért, mert az adófizetésre kötelezett falvakon is zsákmányolva haladtak keresztül. Debrecen városából majdnem háromszáz lovat, más falvakból még többet hajtottak el erőszakkal. A vásár napján, ahova rengeteg kereskedő gyűlt össze, váratlanul lecsapnak, sok embert levágnak, sokakat elfognak, és gazdag zsákmánnyal –arannyal, ezüsttel, mindenféle holmival, amire kedvük támadt– rakodnak meg. Nem messzire jutottak, amikor a nyílt mezőn feltűnt az ellenség. Mivel úgy haladtak, hogy sem rend, sem biztos parancs, sem egy vezér nem volt közöttük, hiszen úgy álltak össze, csupa kóborló, inkább rabláshoz szokott ember, az első rajtaütésre megfutamodtak. Ezután már nem is ütközet, hanem mészárlás következett, majdnem mind ott hullott el, vagy fogságba esett. (...)”

A zimándi portyát a konstantinápolyi császári követek (Rhym orátor és Peter Gruy) is megemlítik jelentéseikben², mely szerint 1572. május 17-én a török fővárosban nagy győzelmi felvonulást tartottak, ezen mutatták be az innen hozott 130 levágott fejet és 96 magyar rabot.

Fábián Gábor könyvében³ is találunk érdekes utalásokat arra, hogy Zimánd 18. században létező, lakott hely volt: 1741-ben az Orovilli, Zimándi s egyéb szélbéli katonaszálláson rövid idő alatt annyira elszaporodtak a zsidók, hogy amattal együtt, ki bent a városban laktak, 200 forintot fizettek kereskedésükért az insurrectionalis pénztárba. (A törökök kiűzetése után az aradiak művelték meg a zimándi pusztát, a katonák ide is betelepedtek, több mint 60 tanyának lettek a birtokosai.)

Vályi András⁴ Magyarországnak leírása című könyvében az 1799-es adatok alapján a következőket írta: „Zimánd szabad pusztá Arad vármegyében, földes-

ura a királyi kamara, kertészek lakják, akik dohányt termesztenek. Fekszik Világos, Ötvenes, Szent Anna és Arad között. Földje nem igen jó, a Maros árjának ki van téve. E pusztán mégyen át a Trójai sánc amelyik Székudvarnál végződik”.

Az ebben az írásban megnevezett Trójai árok (más néven Avar árok, Csörsz árok, Ördög árok, Római sánc) több mint 1000 kilométer hosszú, ókori védőrendszer, amely körbekerítette az Alföldet. (10 millió km².) Nyomvonalai ismertek a régi leírások, a légi felvételek, régészeti ásatások alapján, tisztán látható Römer Schantz néven már az első katonai felmérés (1766–1788) elnevezésű térképen is. Ez a létesítmény is egyike történelmünk feltáratlan rejtélyeinek, csak feltételezések vannak arról, hogy pontosan mikor keletkezett, hogy kik építették, és mi célból.

Nézzük mit ír Zimándról dr. Somogyi⁵: Az aradi járásban népesebb magyar községek Fakert (1045), Gyorok (1531), Kürtös (2153), Mácsa (857), Szentleányfalva (820), Zimándköz (923), Zimándújfalva (910).

Ezek közül Magyarfakert, Szentleányfalva, Zimándköz és Zimándújfalva a múlt századnak éppen a derekán (1842–52) keletkeztek. A ménes-szentannai kincstári uradalom telepítette lakóit ide, hogy dohánytermelést folytassanak.

A zimándújfalusiak eredetileg Nógrádból jöttek, nagy-és dédapáik a Kürtös és Mácsa közelében fekvő Topilla pusztá helyén és annak határában fekvő Csernovics-Újfalva községben éltek. (1804-ben a Csernovics testvérek, Pál és János királyi adományként kapta Simándot, Mácsát és Újpusztát (Topilla pusztát), az 1848-as jobbágyfelszabadítás után Csernovics haszonbérbe adta nekik azt a földet, amelyet addig munkáltak.)

A bérlők idővel telepes községgé szerettek volna alakulni, ezért 1851-ben küldöttséget menesztettek Bécsbe földkérés céljából. Fáradtságukat siker koronázta, a 65 család Zimánd mai helyén kapott földet, így 1852 végén, 1853 elején

elhordták régi lakóhelyükről az építkezésre használható anyagot, és itt emeltek házat maguknak. Az új tiszta magyar lakosságú község neve Zimándújfalu lett.

Zimándközre a lakosok eredetileg a Heves megyei Bánkútról jöttek, ezért a lakosság sok ideig inkább Bánkútnak nevezte a települést. Somogyi szerint „mivel anyagi kötelmeiknek nem tudtak eleget tenni, a földesuruk elüldözte őket, házaikról a tetőt lehordatta”. Elhagyván régi lakóhelyüket, a Kincstártól Zimándújfalu tőszomszédságában a zimándi pusztán kaptak földet, így itt telepedtek le.

Somogyi nem túlzott, de itt nemcsak a „földesúr zsarnokságáról” volt szó. Az eredeti Bánkút telepes községet Wodianer Sámuel bankár alapította, a dohánykertészekkel kötött szerződés 1846-ban lejárt. A Bach-rendszer idején végbe ment mezőgazdasági átalakulások eredményeként életbe lépett dohányilleték miatt azonban a dohánytermesztés haszna nagyot esett, ezért már nem volt szükség annyi dohánykertészre, így a bankár 171 bánkúti családot ki akart telepíteni. A lakosok a királyhoz fellebbeztek, ezért hosszadalmas megyei vizsgálat indult. Wodianer és a vármegye jelentős összegeket követelt a kertészektől, akik a megindított pert elvesztették. Világos után Wodianer a győztes osztrákoktól kért segítséget, hogy karhatalommal felszámolhassa a falut. Számos bánkúti lakost lázítás címén letartóztattak, majd 1852. március 9-én százötven katona és sok csendőr a községet teljesen körülfárta, az állatokat, vagyontárgyakat elkobozták, ezeket napokig tartó árverésen eladták, de a bevétel az adósság tíz százalékát sem fedezte. Ezt követően hetvenkét házat a lakosokkal leromboltattak, a községben mindössze hat család maradt vissza.

(A Wodianer család Csehországból származik, első ismert ősök Weidman Mór. Sámuel 1844-ben emelték nemesi rangra, mint bankár jelentős szerepet vállalt a Lánchíd kötvények kibocsájtásában.)

Ez az eset nem volt egyedi ebben az időben. Bánkút kegyetlen szétveréséhez hasonló hatósági beavatkozás a Csongrád megyei Pallavicini- és Károlyi-uradalmakban is előfordult

A II. világháború 1944. szeptember 20-án és 21-én száguldott át a két falun. A hadtörténet nyilván tartja a honvéd és a szovjet csapatok között itt lefolyt ütközetet, amely során mindkét Zimánd sok lövést kapott, a szovjet tankok pedig a románok által épített „Carol” nevet viselő erődített vonalon estek csapdába.

Az 1980-as években a községi legelőn még látni lehetett a lövészárkok nyomait, s gondolom még élnek olyan személyek, akik – ha nem is vettek részt a csatában –, szemtanúi voltak az ütközetnek. Jó lenne addig megörökíteni emlényeiket, ameddig még van kit meghallgatni.

Akkor hol is volt a régi Zimánd? Ha nem is pontosan, de a 19. század második felében készült II. katonai felmérés (1819–1869) erre választ ad. Arad felől jövet az országúton, a fakerti bejáró után, a Száraz ér mellett szerepel a Zimánd Posta Csárda, e körül lehetett a falu! Elég közel volt Aradhoz ahhoz, hogy a zsidó kereskedők itt lakjanak, és a városban tudjanak kereskedni, a katonák pedig könnyen eljuthassanak szolgálati helyükre.

Mi történhetett a település régi lakóival? Az ismert, hogy az ide telepített rác katonák nem vállalták a földműves életmódot, ezért 1741 után távoztak.

Kik költöztek helyükbe, majd miért néptelenedett el a régi falu?

Elmocsarasodott az egész terület?

Nyitott kérdés, ennek megválaszolása talán csak akkor lehetséges, ha lesznek ifjú történészek, akiket érdekelnek Arad megye történetének fehér foltjai, és megpróbálják ezeket felderíteni felkeresve az aradi, bécsi, a budapesti, esetleg isztambuli levéltárakat. Érdeemes lenne kikutatni azt is, hogy a szentannai avar gyűrű „védő szárnya” meddig terjedt.

Végül egy kis névmagyarázat:

Zimándköz nevének második fele onnan származhat, hogy ez annak idején a két Zimánd (a mai Zimándújfalú és a régi, a fakerti bejáró közelében fekvő település) között jött létre.

Maga a Zimánd név eredete nincs tisztázva. Többen avar eredetű szónak tartják, a **z'iyab** avar szó új-at jelent.

Elképzelhető egy másik névmagyarázat is: Káldy-Nagy Gyula könyvében olvastam, hogy a török szultán az uralma alá került területeket szolgálati birtokként átengedte a különböző beosztású hivatalnokainak, katonáinak. Egyik ilyen birtoktípus a ziamet.

Vajon, a zimánd szó, nem a ziamet magyarosított változata?

Vagy a zima szláv szóból származik, ami téli-t jelent (téli szállás?), ehhez járult a régi magyar -d kicsinyítő képző, amely számos helységnevünkben szerepel. Természetesen ez csak játék a szavakkal, a nyelvészekre vár a feladat, hogy megállapítsák a szó eredetét, jelentését.

A polgármesteri hivatal honlapján kerestem Andrei Saguna falu történetét, nem találtam. Pedig érdekes lenne azt is megtudni, hogy lakossága honnan származik, mikor telepedtek le itt, miért Andrei (Anastasie) Saguna, macedon-román püspök nevét vették fel, vagy ezt hivatalosan kapták-e.

Megválaszolatlan kérdések sokasága.....

Milyen jó lenne, ha akadna lelkes helybeli történész, aki alapos gyűjtőmunkával elkészítené ezeknek és Arad megye számos más régi településének a teljes történetét. Mert a hiteles önértékelés érdekében a ma emberének – főleg Romániában – nagyon lényeges pontosan tudnia nemcsak azt, hogy Illyés Gyula szavaival élve „hová megy”, hanem még inkább azt, hogy kik voltak az elődei, a gyökerei, hogy „honnan jön.”

Jegyzetek:

1. Ghymeszi Forgách Ferenc. Emlékirat Magyarország állapotáról Ferdinánd, János, Miksa királysága és II. János erdélyi fejedelemsége alatt; Hunanista történetírók Budapest 1977.
2. u. a.
3. Fábrián Gábor. Arad vármegye leírása; I. rész. Históriai leírás, Buda 1835.
4. Vályi András. Magyarország leírása 1-3. Buda 1799
5. Somogyi Gyula. Arad vármegye és Arad szabad királyi város monográfiája, Arad. 1913.
6. Káldy Nagy Gyula. Török világ a XVI. századi Magyarországon. Bp. 1970.

Piroska István

Nyugati Jelen, 2015. május 13; 14; 15.